Jerome Bruner: Η ισχύς του πιθανού[1]

Γιάννης Κουγιουμουτζάκης

Αγαπητέ Καθηγητά Jerome Bruner

Κυρίες και Κύριοι

Ευχαριστώ τη Γενική Συνέλευση του Τμήματος Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, τη Φιλοσοφική Σχολή και τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Κρήτης που αποδέχτηκαν την εισήγησή μου να γίνει Επίτιμος Διδάκτωρ του Ιδρύματός μας ο Καθηγητής Jerome Bruner.

Το να παρουσιάσεις στον διαθέσιμο χρόνο, το έργο και την προσφορά του τιμωμένου είναι αδύνατον. Πρώτα θα κάνω μία περίληψη του σεμνού, αλλά τόσο πλούσιου βιογραφικού που ο Jerome Bruner μας έστειλε. Μετά θα προχωρήσω στην περιγραφή μερικών στιγμών από την προσωπική και την ακαδημαϊκή του ζωή και θα τελειώσω την εισήγηση με μία σύνοψη της τεράστιας προσφοράς του στην ψυχολογία και στις κοινωνικές επιστήμες.

Υπάρχει όμως ένα πρόβλημα, το οποίο ο ίδιος περιγράφει γλαφυρά. Όταν έγινε Επίτιμος Διδάκτωρ από το Πανεπιστήμιο της Σορβόννης, ο συνάδελφος που παρουσίασε το έργο και τις αρετές του, το έκανε με έναν τρόπο που θύμισε στον Jerome Bruner νεκρολογία. Δεν έχω τέτοια πρόθεση.

Όπως ο τιμώμενος γράφει στην αυτοβιογραφία του, ορίζει τον εαυτό του όχι μέσω των επιτευγμάτων του, αλλά μέσω της ανθρώπινης ικανότητας για σκέψη και *μοίρασμα* ιδεών με τους άλλους. Πώς όμως να περιγράψεις έναν άνθρωπο, ο οποίος ορθά κοφτά δηλώνει, ότι οι *υποθέσεις* είναι πιο ενδιαφέρουσες από τα *γεγονότα* που χρησιμοποιούνται για να τις επιβεβαιώσουν ή να τις διαψεύσουν;

Ο Jerome Bruner γεννήθηκε την 1η Οκτωβρίου 1915 στη Νέα Υόρκη των Η.Π.Α. Έκανε τις βασικές σπουδές ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο Duke και τις μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ. Δίδαξε στο τμήμα ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ για 27 χρόνια (1945-1972). Ίδρυσε το 1961 και διηύθυνε μέχρι το 1972 το περίφημο Κέντρο Γνωστικών Σπουδών στο Χάρβαρντ. Από το 1972 έως το 1979 δίδαξε και έκανε έρευνα στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Για πολλά

[1] Εισήγηση κατά την αναγόρευση του Jerome Bruner σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ρέθυμνο, 23/10/2002.

ακαδημαϊκά έτη δίδαξε ως επισκέπτης καθηγητής σε πολλά επιστημονικά ιδρύματα των Η.Π.Α. και της Ευρώπης[2]. Από το 1991 μέχρι σήμερα διδάσκει ως Senior Research Fellow στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης. Από το 1998 φέρει τον τίτλο του Research Professor of Psychology στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης. Από το 1995 μέχρι σήμερα είναι Σύμβουλος στα περίφημα νηπιαγωγεία του Reggio Emilia στην Ιταλία.

Η διεθνής αναγνώριση του έργου του ανακλάται στο πλήθος των διακρίσεων. Έχει τιμηθεί με τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα από τα Πανεπιστήμια Harvard, Columbia, Yale, Duke, Northwestern, Bologna, Sorbonne, Louvain, Berlin, Madrid, Bristol, Geneva, Ghent, Girona, Rome κ.ά. Είναι εταίρος, μέλος και πρόεδρος πολλών επιστημονικών εταιρειών, είναι μέλος της συντακτικής επιτροπής πολλών επιστημονικών περιοδικών και έχει λάβει πλήθος βραβείων[3].

Ο τιμώμενος έχει γράψει 300 περίπου επιστημονικά άρθρα και ανασκοπήσεις και τα ακόλουθα 20 βιβλία, τα οποία από τη δεκαετία του 1950 και μετά επηρέασαν και επηρεάζουν την ανάπτυξη της θεωρίας, της έρευνας και των εφαρμογών της ψυχολογίας και των κοινωνικών επιστημών:

- 2002, *Making Stories: Law, Literature, Life* (έχει μεταφραστεί από μέλη του Εργαστηρίου μας στην ελληνική γλώσσα: *Δημιουργώντας ιστορίες: Νόμος, λογοτεχνία, ζωή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004).
- 2000, *Minding the Law* (μαζί με τον A. G. Amsterdam).
- 1996, *The Culture of Education* (έχει μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα: *Ο πολιτισμός της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2007).
- 1991, *Acts of Meaning* (έχει μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα: *Πράξεις νοήματος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1997).
- 1986, *Actual Minds, Possible Words.*

[2] Sloan Foundation (1979-1981), Σχολή Επιστημών Αγωγής στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ (1981-1982), Διεθνές Ινστιτούτο Σπουδών Σημειωτικής στο Πανεπιστήμιο του Τορόντο (1983, καλοκαίρι), New School for Social Research, με τον τίτλο του George Herbert Mead University Professor (1981-1988), Διευθυντής του New York Institute for the Humanities (1984-1986), κ.ά.

[3] Εταιρία Πειραματικής Ψυχολογίας με τον τίτλο του διακεκριμένου επιστήμονα (2001), Σύλλογος Αμερικανών Ψυχολόγων με το «βραβείο του ποιο διακεκριμένου βιβλίου» (1997), Εταιρία για την Έρευνα πάνω στην Ανάπτυξη του Παιδιού με το βραβείο του διακεκριμένου επιστήμονα (1989), διεθνές βραβείο Balzan (1987), βραβείο Curt Lewis για την συνεισφορά του στην Κοινωνική Ψυχολογία (1984), Σύλλογος Αμερικάνικης Εκπαιδευτικής Έρευνας με το βραβείο του διακεκριμένου επιστήμονα (1984), μετάλλιο George Stanley Hall για τις μελέτες του πάνω στην ανθρώπινη ανάπτυξη (1976), χρυσό μετάλλιο CIBA για την επιστημονική του έρευνα (1973), μετάλλιο Edward Lee Thorndike για την συνεισφορά του στην Εκπαιδευτική Ψυχολογία (1969), Σύλλογος Αμερικανών Ψυχολόγων με το βραβείο του διακεκριμένου επιστήμονα (1965) κ.ά.

- 1983, *In Search of Mind: Essays in Autobiography*.
- 1983, *Child' s Talk.*
- 1982, *Savoir faire, Savoir dire.*
- 1980, *Under Five in Britain.*
- 1973, *Beyond the Information Given.*
- 1968, *The Relevance of Education.*
- 1968, *Processes of Cognitive Growth: Infancy.*
- 1966, *Studies in Cognitive Growth* (μαζί με τους P. Greenfield & R. Olver).
- 1966, *Toward a Theory of Instruction.*
- 1962, *On Knowing: Essays on the Left Hand.*
- 1960, *The Process of Education* (έχει μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα: *Η διαδικασία της Παιδείας*. Αθήνα: Καραβίας, 1964).
- 1958, *Logique et Perception* (μαζί με τους F. Bresson & J. Piaget).
- 1956, *A Study of Thinking,* (μαζί με τους J. Goodnow & G. Austin).
- 1956, *Opinions and Personality*, και
- 1944, *Mandate from the People* (Διδακτορική Διατριβή).

Ο Καθηγητής Jerome Bruner διδάσκει συνεχώς τα τελευταία 57 χρόνια. Σήμερα διδάσκει μαθήματα σε προχωρημένες τάξεις στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης - μαθήματα επικεντρωμένα στην αφηγηματική μορφή του Νόμου.

Στην ακαδημαϊκή του ζωή το ενδιαφέρον του έχει επικεντρωθεί στο *πώς* οι άνθρωποι *αποκτούν* και *χρησιμοποιούν* τη *γνώση*. Αυτό το ενδιαφέρον τον οδήγησε στην έρευνα των περιοχών της αντίληψης, της μνήμης, της μάθησης, της σκέψης, της γλώσσας, κ.ά. – περιοχές που δεν είναι, καθώς λέει, ιδιοκτησία μόνο της ψυχολογίας, γι' αυτό αρκετές φορές εργάστηκε παράλληλα ως ερευνητής στους χώρους της γλωσσολογίας, της φιλοσοφίας, της ανθρωπολογίας, της θεωρίας της λογοτεχνίας και της νομικής. Γράφει σχετικά στο βιογραφικό του:

> «Συχνά είναι δύσκολο να συλλάβεις το προφανές και έτσι έφτασα μέχρι τη μέση ηλικία για να καταλάβω ότι η γνώση δεν βρίσκεται μόνο μέσα σε κεφάλια ατόμων, αλλά και στα εργαλεία της κουλτούρας. Η κατανόηση του γεγονότος αυτού με οδήγησε σταδιακά στην άποψη ότι δεν μπορεί να υπάρχουν αμιγώς ψυχολογικές αναφορές για τον νου. Όλες οι αναφορές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τις δυνάμεις και τις αδυναμίες με τις οποίες μία κουλτούρα προικίζει τους νόες των ανθρώπων της».

Πολλές από τις μελέτες του εστιάζονται στην ανθρώπινη *ανάπτυξη*, χωρίς να παραλείπει τη θεώρηση των πολιτισμικών και των βιολογικών παραγόντων, θέση που τον οδήγησε

π.χ. σε μία ερευνητική προσπάθεια δέκα ετών πάνω στην ανάπτυξη του βρεφικού νου και πιο ειδικά πάνω στην ανάπτυξη της γλώσσας.

Τονίζει:

> «Για να γνωρίσεις τον Άνθρωπο, πρέπει να τον δεις στο φόντο του ζωικού βασιλείου από το οποίο εξελίχθηκε, να τον δεις στο πλαίσιο της κουλτούρας και της γλώσσας που του παρέχουν τον κόσμο των συμβόλων μέσα στον οποίο ζει, και να τον δεις στο φως των αναπτυξιακών διαδικασιών, οι οποίες φέρνουν αυτές τις δυο ισχυρές δυνάμεις σε συμφωνία» (Bruner 1990, σελ. IXV – XVI)

Την τελευταία 10-ετία τονίζει τη σημασία των θεσμών στη διαμόρφωση της ανθρώπινης δράσης. Αυτή η θέση οδηγεί την τρέχουσα ερευνητική του δραστηριότητα πάνω στις σχέσεις αφήγησης και Νόμου.

Από πολύ νωρίς ο Jerome Bruner ενδιαφέρθηκε για το πώς η εκπαίδευση και άλλοι κοινωνικοί θεσμοί και φορείς οδηγούν σταδιακά το παιδί μέσα στην κουλτούρα. Ήταν ο βασικός πρωταγωνιστής στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που έλαβε χώρα τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 στις Η.Π.Α. Ενδιαφέρεται πολύ για την προσχολική εκπαίδευση, διότι οι έρευνές του μαζί με τις έρευνες άλλων συναδέλφων δείχνουν τις καταστροφικές επιδράσεις της παραμέλησης των παιδιών κατά τα πρώτα κρίσιμα χρόνια της ανάπτυξης. Ήταν αυτός που συνέλαβε την ιδέα για το πρόγραμμα *Head Start* στη χώρα του. Συνεχίζει και σήμερα να εργάζεται στον χώρο της εφαρμογής, ως σύμβουλος των περίφημων κέντρων προσχολικής αγωγής του Reggio Emilia στην Ιταλία, αυτή τη φορά με περισσότερη έγνοια για τον ρόλο της κουλτούρας στην ανάπτυξη των παιδιών. Η προσφορά του αναγνωρίστηκε από τους Ιταλούς και το καλοκαίρι του 1997 ο Δήμος του Reggio Emilia τον τίμησε με τον τίτλο του Επίτιμου Δημότη. Επίσης, η συνεργασία του τιμωμένου με τον Anthony Amsterdam στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης έχει οδηγήσει σε νέα έρευνα με δυνατότητες εφαρμογής στον χώρο του Νόμου. Εδώ η έρευνα του Jerome Bruner επικεντρώνεται στο πώς η κατηγοροποίηση, η αφήγηση και οι τρόποι μίας κουλτούρας επιδρούν στη δίκη, στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων, στους κανόνες και στους Νόμους, οι οποίοι *ερμηνεύονται* από τους νομικούς.

Έρχομαι τώρα να πω δυο λόγια για τον άνθρωπο Jerome Bruner. Αντλώ αρκετά στοιχεία από το έργο του *In Search of Mind. Essays in Autobiography* (1983), ένα έργο αφιερωμένο στον πατέρα του. Στο σύντομο βιογραφικό του σημείωμα τονίζει ότι είναι ένας αυτόχθων Νεοϋορκέζος, Καθηγητής Πανεπιστημίου, που τα κύρια ενδιαφέροντά του επικεντρώνονται στο *πώς η κουλτούρα διαμορφώνει τον νου.*

Ο Jerome Bruner γεννήθηκε το 1915 σε ένα προάστιο της Νέας Υόρκης, από γονείς Πολωνούς μετανάστες. Είναι το τέταρτο παιδί μίας μεσο-αστικής εβραϊκής οικογένειας. Γεννήθηκε τυφλός και είδε τον κόσμο στα δύο του χρόνια, ύστερα από αρκετές εγχειρήσεις. Δεν φαίνεται όμως να τον επηρέασε τόσο η τραυματική αυτή εμπειρία στη μετέπειτα ζωή του, έστω και αν κατά τα παιδικά του χρόνια δεν είχε περιφερειακή όραση και ήταν αναγκασμένος να κουνάει το κεφάλι του, παρά τα μάτια του, για να βλέπει καθαρά. Στα 12 του χρόνια πεθαίνει ο αγαπημένος του πατέρας. Ως μαθητής του Δημοτικού Σχολείου ήταν έξυπνος. Στα μάτια των δασκάλων του ίσως φαινόταν ονειροπόλος. Ως παιδί ήταν αεικίνητο και ζωηρό και όπως τότε, έτσι και σήμερα, είναι καμιά φορά αφηρημένος. Στα 18 του χρόνια, το 1933, ο Χίτλερ παίρνει την εξουσία στα χέρια του και ο νεαρός Jerome τον θεωρεί ως την αποθέωση του Κακού και γι΄ αυτό λίγο αργότερα ταξίδεψε στην Ευρώπη να τον πολεμήσει. Στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου υπηρέτησε στον τομέα ψυχολογικών επιχειρήσεων, στις Συμμαχικές Εκστρατευτικές Δυνάμεις της Ευρώπης, στη Γαλλία, ως αναλυτής στο πλαίσιο μίας ομάδας συμμάχων.

Στο πρώτο κεφάλαιο της αυτοβιογραφίας του αναρωτιέται αν, με αιτιοκρατικό τρόπο, τα παιδικά του χρόνια τον οδήγησαν σε αυτό που αργότερα εξελίχθηκε. Τι σχέση έχουν αυτά τα χρόνια με το ότι αργότερα έγινε ψυχολόγος που ενδιαφέρθηκε για το πώς γνωρίζουμε τον κόσμο; Μήπως φταίει ότι γεννήθηκε τυφλός, μήπως φταίει η εβραϊκή σκεπτικιστική, γεμάτη αμφιβολίες παράδοση που ανατράφηκε, μήπως το ακαδημαϊκό περιβάλλον που αργότερα βρέθηκε και στο οποίο το πρόβλημα της γνώσης ήταν στο κέντρο των συζητήσεων; Από πού προέρχεται η πίστη του στη δύναμη του πιθανού; Μήπως αυτή του η πίστη ενέχει την ελπίδα για μία αλλαγή προς το καλύτερο π.χ. της εκπαίδευσης των παιδιών, για την οποία τόσο άοκνα εργάστηκε και εργάζεται; Γιατί προτιμά να γνωρίζει *πολλά πράγματα* παρά *ένα μόνο πράγμα*; Φταίει άραγε ο πατέρας του, ο οποίος τον προδιέθεσε εναντίον των μεγάλων συστημάτων σκέψης, απαριθμώντας του τις μυριάδες πηγές της ανθρώπινης βλακείας; Γιατί, αντί να ειδικευτεί, έγινε ένας αναζητητής διανοούμενος; Δεν είναι – γράφει - πειθαρχημένος άνθρωπος, δεν του αρέσουν τα όρια, δεν στέκεται, φεύγει - από την έρευνα της αντίληψης πέρασε στην έρευνα της σκέψης, μετά στη μελέτη της μυθολογίας, στην έρευνα της γνωστικής ανάπτυξης, στη μελέτη των βρεφών, στη μελέτη της γλώσσας, στην αφήγηση κ.λπ. Να φταίει άραγε ο πατέρας του που μαζί ξεφυλλίζανε την 11η έκδοση της *Encyclopaedia Britannica,* όπου το ένα πράγμα με φυσικό τρόπο οδηγούσε στο άλλο; Να φταίει η μεγάλη περιέργεια ενός παιδιού, όπου στο τέλος των δύο του

χρόνων τού ξανάδωσαν το δώρο της όρασης; Ή μήπως ακολούθησε το ένστικτό του; Όταν ένας φίλος του τον ρώτησε από πού προέρχεται η παραγωγικότητά του - τόσα πολλά άρθρα και τόσα πολλά βιβλία - ο Jerome Bruner απάντησε ότι δεν ξέρει, ότι δεν ζορίζει τον εαυτό του, ότι δεν στερείται τις χαρές της ζωής, ότι δεν είναι ερημίτης, ότι του αρέσει η έρευνα και οι φίλοι του. Του αρέσει το γράψιμο, γιατί ζωντανεύει την σκέψη του, τον οδηγεί σε διάλογο με έναν φανταστικό σύντροφο ή με πολλούς φανταστικούς συντρόφους. Αγαπά το κολύμπι, τα σκάφη και με τρεις φίλους μοιράστηκαν στην εφηβεία τις χαρές της θάλασσας. Ως έφηβος ήταν ντροπαλός, συχνά μοναχικός. Το πέρασμα από το σπίτι στο κολέγιο ήταν εύκολο - η ακαδημαϊκή ζωή ήταν ένα νέο σπίτι που ποτέ του δεν εγκατέλειψε.

Στο κολέγιο του Duke γνώρισε την συντροφικότητα, τις διακρίσεις εναντίον των Εβραίων και την ανεξαρτησία. Ενώ ετοιμάζεται να σπουδάσει νομικά, όπως ίσως θα το ήθελε η οικογένεια του, βρίσκεται να σπουδάζει ψυχολογία. Εκεί ακούει για πρώτη φορά για τη διαμάχη του Thorndike με τον Adams, σχετικά με την συμπεριφορά της γάτας μέσα στο πειραματικό κλουβί - ο πρώτος να ισχυρίζεται ότι οι συμπεριφορές του ζώου ερμηνεύονται ως τυφλές δοκιμές και λάθη μέσω εξωτερικών αμοιβών και τιμωριών και ο δεύτερος, μέσω της θεωρίας της Gestalt, να υποστηρίζει ότι η προσαρμοστική συμπεριφορά της γάτας ήταν παράγωγο των *υποθέσεων της* ως αντίδραση προς τις νύξεις του περιβάλλοντος. Ο Jerome Bruner αναρωτιέται αν αυτή η διαμάχη τον οδήγησε αργότερα στη θεωρία του για τον ρόλο της *υπόθεσης* στην αντίληψη, θεωρία που αργότερα επηρέασε τον Chomsky στη θεωρία του για τη γλώσσα, αλλά και τον ίδιο τον Bruner στη θεωρία του για την σκέψη και την εκπαίδευση. Εκεί, στο Τμήμα Ψυχολογίας του Duke, μαθαίνει τι είναι η έρευνα, εκεί πολιτικοποιείται - μάλιστα, για ένα διάστημα γίνεται μέλος μίας μαρξιστικής ομάδας. Στα 21 του χρόνια ζει τις κρυφές κομματικές συναντήσεις και καταλαβαίνει τι σημαίνει να σου επιτρέπεται να συζητάς, αλλά όχι να διαφωνείς με τη γραμμή της Κεντρικής Επιτροπής. Οι σπουδές στο Duke τελειώνουν, αφήνει πίσω του το Κόμμα και ετοιμάζεται για τη Νέα Υόρκη και το Χάρβαρντ. Όταν φτάνει στο Χάρβαρντ του αρέσει και γράφει σχετικά: «Ήταν η Αθήνα και εγώ περπατούσα στην Αγορά». Εκτός από τους διάσημους και καλούς δασκάλους, στο Χάρβαρντ ο Jerome Bruner βρίσκει αυτό που τον ενδιαφέρει πολύ, την πειραματική ψυχολογία, κοντά στον Edwin Boring. Τότε, όμως, άρχιζε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και ο αριστερίζων νεαρός Jerry πίστευε ότι οι Η.Π.Α. έπρεπε να δράσουν αμέσως εναντίον του φασισμού, διαφορετικά θα επικρατούσε μια μεγάλη νύχτα για όλους. Το μίσος για τον Χίτλερ ήταν και είναι

συνεχές. Το καλοκαίρι του 1940 διαλέγει ως θέμα της διατριβής του τη φύση της ραδιοφωνικής μετάδοσης της προπαγάνδας στα εμπόλεμα έθνη - άρχισε να κάνει ανάλυση των γερμανικών, των ιαπωνικών και των ιταλικών ραδιοφωνικών μηνυμάτων, ψάχνοντας τις *προθέσεις τους μέσα από τη γλώσσα.* Το καλοκαίρι του 1941 άρχισε να δουλεύει σε μία κρατική υπηρεσία αναμετάδοσης ξένων μηνυμάτων και μαζί με άλλους ακαδημαϊκούς, δημοσιογράφους, συγγραφείς και εμιγκρέδες ανέφεραν τα αποτελέσματα της ανάλυσης στις κρατικές υπηρεσίες των Η.Π.Α. Ήταν, όμως, αυτή μία χρήσιμη εργασία για έναν ψυχολόγο; - αναρωτιόταν τότε ο νεαρός Bruner. Στη συνέχεια ασχολείται με άλλες έρευνες σχετικές με τις απόψεις της κοινής γνώμης για τον πόλεμο, και το 1944 εκδίδει το πρώτο του βιβλίο, με τίτλο *Mandate from the People* (*Εντολή από τον Λαό*).

Δεν αντέχει όμως να βρίσκεται μακριά από τον πόλεμο. Φεύγει για τη Γαλλία, όπου, με μία ομάδα Αμερικανών, Άγγλων και Γάλλων γυρίζουν στις μόλις απελευθερωθείσες περιοχές της Γαλλίας και λύνουν προβλήματα του πληθυσμού, καταγράφοντας τις απλές ελπίδες και τους φόβους των ανθρώπων. Η περιγραφή της εμπειρίας αυτής από τον Jerome Bruner είναι ενδιαφέρουσα, γραμμένη με μία υψηλή αίσθηση χιούμορ, όπως και η εμπειρία του με τους Γάλλους ακαδημαϊκούς - μία εργασία που τον κράτησε για λίγο στο Παρίσι μετά τον πόλεμο. Εκεί, μεταξύ των άλλων, γνώρισε τον Jan-Paul Sartre και τους Γάλλους ψυχολόγους Henri Pieron και Paul Guillaume. Μετά επέστρεψε στο Χάρβαρντ, όπου δίδαξε τα επόμενα 27 χρόνια της ζωής του.

Είναι τα χρόνια που ο Jerome Bruner με τους συνεργάτες του θα ελευθερώσουν την αντίληψη από την αισθησιοκρατία, θα γράψουν το βιβλίο για την σκέψη από το οποίο γεννήθηκε η *γνωστική επανάσταση*, θα αρχίσουν τις αναπτυξιακές μελέτες των βρεφών και της γλώσσας, θα αρχίσουν την πρακτική εργασία για την εκπαίδευση και τις μελέτες στην Αφρική κ.ά. Συμμετέχει στις συμβουλευτικές επιτροπές παιδείας επί Προεδρίας Kennedy και Jonhson. Ιδρύει το Κέντρο Γνωστικών Σπουδών, στο οποίο συμμετείχαν ψυχολόγοι, γλωσσολόγοι, φιλόσοφοι, μαθηματικοί, ανθρωπολόγοι και ψυχίατροι. Όλα αυτά τις τόσο παραγωγικές δεκαετίες του 1950 και του 1960.

Όλα άρχισαν στα μέσα τις δεκαετίας του 1940 με τη συνεργασία του Bruner με τον Postman και με την Goodman - το γνωστό πείραμα με τα 10-χρονα παιδιά της Βοστόνης, που όσο πιο πολύ άξιζε ένα νόμισμα τόσο περισσότερο υπερ-εκτιμούσαν το μέγεθός του και τα παιδιά των φτωχών οικογενειών να υπερ-εκτιμούν τα κέρματα περισσότερο από τα παιδιά των εύπορων οικογενειών. Το εύρημα λειτούργησε ως

καταλύτης - ο νόμος των Weber και Fechner είχε υπονομευτεί. Αυτό που ονομάστηκε ρεύμα *New Look* είχε μόλις γεννηθεί: ανάμεσα στις αισθήσεις και σε αυτό που τελικά αντιλαμβανόμαστε μεσολαβούν υποθέσεις, φιλτράρισμα και κατηγοροποίηση, υπάρχει παρέμβαση των στάσεων, των αξιών, των προσδοκιών, ακόμη και ψυχοδυναμικές άμυνες. Η αντίληψη θεωρήθηκε σαν ένα είδος σκέψης ή επίλυσης προβλήματος. Το κρίσιμο ερώτημα είχε τεθεί: κατά πόσο μία αισθητική πληροφορία ταιριάζει ή δεν ταιριάζει με την υπόθεση; Ο Jerome Bruner και οι συνεργάτες του είχαν δώσει μία σύγχρονη λύση στη λειτουργία της *κοινής αίσθησης* του Αριστοτέλη - ο νους παρεμβαίνει στις αισθήσεις με τρόπο συνεκτικό. Ο άνθρωπος δεν είναι απλώς δέκτης και δεν αντιδρά μηχανικά στα δεδομένα του κόσμου. Αντίθετα, επιλέγει και οικοδομεί την εμπειρία του.

Στη συνέχεια ο Jerome Bruner στρέφεται στη μελέτη της σκέψης - *ο νους ως έννοια και ως αντικείμενο έρευνας ξαναγυρίζει στην ψυχολογία,* μετά την εξορία που είχε υποστεί από τον συμπεριφορικό αντικειμενισμό. Εδώ ο Jerome Bruner αναγνωρίζει ποιοι τον ενέπνευσαν να φτάσει στο *πώς η σκέψη μάς πάει πέρα από τη δοσμένη πληροφορία* - ήταν ο Edward Tolman και ο Frederic Bartlet. Αρχίζει με την Goodnow και τον Austin τη μελέτη της σκέψης (*A Study of Thinking,* 1956) - ένα βιβλίο διαμαρτυρίας, με το γνωστό πείραμα της παρουσίασης των καρτών. Η έκδοση του βιβλίου γεννά την γνωστική επιστήμη. Την $11^{η}$ Σεπτεμβρίου 1956 ο Miller ανακοίνωσε τα αποτελέσματα σε ένα συνέδριο στο M.I.T. Αυτό που κάνει τους ανθρώπους ανθρώπους είναι οι γνωστικές διαδικασίες, τα διάφορα είδη των στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων, η επιλογή, η κατηγοριοιποίηση, η μετα-γνώση κλπ. Και η παραδοχή του Jerome Bruner, ότι η ψυχολογία του νου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φιλοσοφία του νου - και φέρνει ως παράδειγμα τον Wittgenstein. Στο Κέντρο Γνωστικών Σπουδών πέρασαν και εργάστηκαν οι Chomsky, Jakobson, Inhelder, Luria, Lacan, Piaget, Richards, Kahneman, Tversky, Bevers, Trevarthen, Bower και πολλοί άλλοι. Ήταν τότε που χωρίς φόβο και ντροπή μία νέα γενιά ψυχολόγων άρχισαν να αυτοαποκαλούνται γνωστικοί ψυχολόγοι. Ο νους ξαναγύρισε στην ψυχολογία και οι έννοιες που είχε απαγορεύσει ο συμπεριφορισμός επέστρεψαν μια και καλή - γνώση, προσοχή, φαντασία, μνήμη, διαίσθηση, προσδοκία, σχεδιασμός, πρόθεση, θέληση, *νόημα.*

Μετά άρχισαν οι μελέτες πάνω στην ανθρώπινη ανάπτυξη. Κανείς στο Χάρβαρντ τότε δεν έκανε αναπτυξιακές μελέτες. Υπήρχε η σχετική κληρονομιά από τον Freud, τον Piaget και τον Vygotsky. Ο Jerome Bruner συμπαθεί τον Freud, όχι τόσο για τα

στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης, όσο για τη γενική θεωρία της ψυχικής πραγματικότητας και της καθήλωσης σε ένα σημείο της ανάπτυξης λόγω υπερ-ικανοποίησης ή λόγω μεγάλης στέρησης. Παρόλο που χαρακτηρίζει τον Piaget ως τιτάνα της αναπτυξιακής ψυχολογίας, θεωρεί ότι ο Piaget μελετά ένα μοναχικό παιδί-επιστήμονα, μέσα σε έναν κόσμο χωρίς αμοιβαιότητα, σε έναν κόσμο που οι ενήλικοι δεν συνδράμουν στην ανάπτυξή του. Επιπλέον η έννοια των σταδίων ανάπτυξης της νόησης του Piaget τού φαίνεται μονολιθική - ο Bruner σκέφτεται ότι πιθανόν η ανάπτυξη μπορεί να επιταχυνθεί από τον πλούτο των εμπειριών, κάτι που δεν φαίνεται ότι άρεσε και τόσο στον Piaget και το αποκάλεσε *"la question americaine"*. Ο Bruner, όμως, επέμενε και επιμένει - *πάντα υπάρχει κάποιος τρόπος* να κάνουμε σαφές στα μικρά παιδιά πολλά πράγματα, αρκεί να είμαστε υπομονετικοί, *πρόθυμοι για διάλογο* και να χρησιμοποιούμε μεταφορές. Αντίθετα, συμπαθεί τις ιδέες του Vygotsky για το κοινωνικό πλαίσιο της νοητικής ανάπτυξης, για τη ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξης και για τον ρόλο που αποδίδει στη *γλώσσα.*

Προτείνει τρεις πιθανούς τρόπους οργάνωσης της γνώσης, τρεις πιθανές μορφές αλληλεπίδρασης με τον κόσμο, τρία είδη αναπαραστάσεων: την *πραξιακή αναπάρασταση*, που βασίζεται στην πράξη και οικοδομείται πάνω σε κινητικές εμπειρίες (όπως το να κυκλοφορείς με ένα ποδήλατο), την *εικονική αναπαράσταση*, δηλαδή, αναπαραστάσεις με τη μορφή εικόνων και την πιο μυστήρια *συμβολική αναπαράσταση*, όπως η γλώσσα ή τα μαθηματικά. Πρόκειται για μία πορεία σταδιακής μετάφρασης της πράξης και της εικόνας σε γλώσσα. Ταξιδεύει στην Αφρική και μαζί με την Greenfield μελετούν τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών που πηγαίνουν και εκείνων που δεν πηγαίνουν στο σχολείο. Το νέο του βιβλίο, *Studies in Cognitive Growth* (1966) είναι αφιερωμένο στον Piaget. Τον ίδιο χρόνο αρχίζει τις μελέτες με τα βρέφη. Τα μόνα βρέφη που γνώρισε και απόλαυσε ήταν τα παιδιά του, τα οποία ποτέ δεν μελέτησε. Τώρα αρχίζουν νέες παραγωγικές συνεργασίες με τους Brazelton, Bower, Kalnins, Trevarthen Papouseks, Kagan, Brown και πολλούς άλλους. Κάνει το πείραμα με βρέφη ηλικίας έξι εβδομάδων και βρίσκει, ότι όταν μία εικόνα είναι θολή, τα βρέφη θηλάζουν πιο γρήγορα ένα θήλαστρο για να κάνουν την εικόνα πιο καθαρή. Θηλάζουν *και* κοιτάζουν - μία βρεφική δράση με πρόθεση. Υποστήριξε ότι η βρεφική συμπεριφορά έχει πρόθεση, ότι τα βρέφη διαθέτουν μία ετοιμότητα για τη σχέση μέσων και σκοπών, ότι εξαρχής δημιουργούν υποθέσεις και πλάνα και ότι όταν τα μέσα δεν ταιριάζουν και δεν φτάνουν τους στόχους, τότε τα *ματαιωμένα* βρέφη *λυπούνται*. Το βρέφος που ο Bruner και οι συνεργάτες του μελετούν δεν έχει πολλά κοινά στοιχεία με το βρέφος των

συμπεριφοριστών, των ψυχαναλυτών και με το βρέφος που περιέγραψε ο Piaget. Η συνέχεια είναι καλά γνωστή - η βρεφική έρευνα από τότε μέχρι σήμερα άνθισε και μας βοήθησε να κατανοήσουμε περισσότερο το ψυχολογικό ξεκίνημα του ανθρώπου.

Στη συνέχεια ο Jerome Bruner άρχισε τις μελέτες πάνω στη γλώσσα και στο παιχνίδι. Οι μελέτες άρχισαν στο Χάρβαρντ και συνεχίστηκαν στην Οξφόρδη. Ο Jerome Bruner έδειξε ότι δεν αρκεί ο μηχανισμός της γλωσσικής κατάκτησης (*Language Acquisition Device*) που πρότεινε ο Chomsky και ότι υπάρχει, επιπλέον, ένα *Σύστημα Υποστήριξης για την Κατάκτηση της Γλώσσας* (*Language Acquisition Support System*), με το οποίο τα βρέφη και τα νήπια μαθαίνουν πώς να χρησιμοποιούν τη γλώσσα, για να επικοινωνούν, αλλά και για πολλούς άλλους λόγους. Νέα ευρήματα ήρθαν στο φως σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους τα βρέφη και οι μητέρες εκφράζουν και διαπραγματεύονται τις προθέσεις επικοινωνίας τους - τα βρέφη *ακολουθούν το βλέμμα της μητέρας* για να βρουν πού κοιτάζει, ο ενήλικας σχηματίζει μια σκαλωσιά (scaffolding) με το να κάνει ή να λέει πράγματα που το παιδί αδυνατεί να κάνει μόνο του, και όταν τα καταφέρνει, το ωθεί ένα βήμα παραπέρα. Βρέθηκε ακόμα ότι στην αρχή παίζουν παιχνίδια στα οποία «δίνουν και παίρνουν ένα αντικείμενο» - λίγο αργότερα στη θέση του αντικειμένου θα μπούνε οι λέξεις.

Όλα αυτά τα χρόνια εργάζεται στον χώρο της εκπαίδευσης για την αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών, αλλά και για την προσχολική εκπαίδευση, κάτι που συνεχίζει ακόμη και σήμερα στην Ιταλία. Ο Jerome Bruner θεωρεί τη διδασκαλία ως μία μορφή διαλόγου, ως μία καλλιέργεια της αμφιβολίας και της βοήθειας προς το παιδί ώστε να δει τον κόσμο από μία άλλη προοπτική.

Αν σήμερα κάνετε μια «βόλτα» στο διαδύκτιο θα δείτε να διεκδικούν τον τιμώμενο οι γνωστικοί ψυχολόγοι, οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι, οι εκπαιδευτικοί ψυχολόγοι, οι πειραματικοί ψυχολόγοι, οι κοινωνικοί ψυχολόγοι και πολλές άλλες ειδικότητες Είναι ειρωνεία, διότι ο ίδιος τόνισε τα πλαστά όρια των ειδικοτήτων, τα συμβατικά όρια της πράξης, της αντίληψης, της σκέψης και του συναισθήματος, τονίζοντας την ανάγκη συνεργασίας της ψυχολογίας με τις άλλες επιστήμες και τη φιλοσοφία.

Στο έργο του *On Knowing. Essays for the Left Hand* (1962), ο Jerome Bruner περιγράφει εκτός από το δεξί χέρι (τάξη, λογική και αυτο-πειθαρχία) και το αριστερό χέρι, δηλαδή τη διαίσθηση, τις συγκινήσεις, το συναίσθημα και τον ανθρώπινο αυθορμητισμό. Διερευνά τη δημιουργικότητα, το ψάξιμο της ταυτότητας, τον μύθο, την τέχνη ως τρόπο γνώσης και ανακάλυψης, τη θεωρία του Freud, θέματα εκπαίδευσης και ειδικά των μαθηματικών, την έννοια της μοίρας και πολλά άλλα θέματα. Ως

αναγνώστης διαπιστώνω ότι στα θέματα αυτά επανέρχεται αργότερα σε άλλα έργα του συχνά με τρόπο αυτο-κριτικό και πιο συχνά για να αναπτύξει παραπέρα τις ιδέες του. Σε αυτό το πολύ σημαντικό έργο είναι που υποστηρίζει γιατί η υποκειμενική ψυχολογική νουβέλα υποκατέστησε στους καιρούς μας τους μεγάλους αρχαίους μύθους, όπως τους μύθους των θεών της αρχαίας Ελλάδας. Περιττό να τονίσω ότι ο τιμώμενος είναι βαθύς γνώστης της αρχαιοελληνικής σκέψης καθώς και των έργων του Σοφοκλή, του Αισχύλου και του Ευριπίδη και ότι στο σύνολο του έργου του κρατά ζωντανό τον διάλογο με την αρχαία σκέψη καθώς και με την παλιά και τη σύγχρονη παγκόσμια ποίηση και λογοτεχνία.

Στο βιβλίο του *Πράξεις Νοήματος* (1990) επικρίνει τη γνωστική επανάσταση που αυτός και μερικοί φίλοι του δημιούργησαν, διότι εγκατέλειψε τον βασικό στόχο, που ήταν η *δημιουργία νοήματος* και αντί αυτού η «γνωστική επανάσταση» επέλεξε την *επεξεργασία της πληροφορίας*. Ισχυρίζεται ότι η ψυχολογία πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη της τη λαϊκή ψυχολογία (τις πολιτισμικά διαμορφωμένες αντιλήψεις με τις οποίες οι άνθρωποι οργανώνουν τις απόψεις που έχουν για τον εαυτό τους, τους άλλους και τον κόσμο). Θεωρεί τη λαϊκή ψυχολογία ως βάση του προσωπικού νοήματος και της πολιτιστικής συνοχής, αλλά και μία άσκηση στην αφήγηση ιστοριών. Υποστηρίζει, επίσης, στο σημαντικό αυτό έργο ότι η δομή της ανθρώπινης γραμματικής μπορεί να έχει προέλθει από μία προ-λεκτική ώθηση για αφήγηση, ότι η φυσική μονάδα επικοινωνίας δεν είναι η γραμματική πρόταση, αλλά οι μονάδες διαλόγου και ότι μία από τις πιο συχνές και ισχυρές μορφές διαλόγου είναι η αφήγηση.

Στο έργο του *The Culture of Education* (1996) ο Jerome Bruner συμπυκνώνει το καταστάλαγμα των ερευνών, της πείρας και της ψυχολογικής-πολιτισμικής θεωρίας του για την εκπαίδευση. Στις μέρες μας το βιβλίο αυτό είναι, κατά τη γνώμη πολλών και του ομιλούντος, ένα από τα πιο σοβαρά και *κρίσιμα έργα* για την εκπαίδευση. Αν μελετηθεί και κατανοηθεί από τους πολιτικούς, τους εκπαιδευτικούς και τους κοινωνικούς επιστήμονες, η εκπαίδευση των γενεών που έρχονται μπορεί να είναι καλύτερη συγκριτικά με την αναποτελεσματική σημερινή εκπαίδευση σε διεθνές επίπεδο. Το βιβλίο αυτό τελειώνει με ένα κεφάλαιο-πρόκληση για το επόμενο βήμα της ψυχολογίας, που το βλέπει να είναι πολιτισμικά προσανατολισμένο και εστιασμένο στην *ανθρώπινη ικανότητα για διυποκειμενικότητα* – έννοια που εισηγήθηκε ο μαθητής του Colwyn Trevarthen

Στο έργο *Minding the Law* (2000), ο Jerome Bruner μαζί με τον Anthony Amsterdam εισάγουν την ψυχολογία στην καρδιά της νομικής επιστήμης. Αναλύουν

την ανθρώπινη ικανότητα αφήγησης, κατηγοροποίησης, ρητορικής καθώς και τη διαλεκτική της κουλτούρας και συνδέουν κάθε ψυχολογικό κεφάλαιο με συγκεκριμένες περιπτώσεις από τη νομική επιστήμη και την ιστορία των ΗΠΑ (π.χ. διακρίσεις εναντίον των μαύρων, οικογενειακό δίκαιο, θάνατος, κλπ). Οι συγγραφείς ανοίγουν με τρόπο παραδειγματικό τη συνεργασία νομικής και ψυχολογίας και μας δείχνουν ότι ο Νόμος συνιστά έναν τρόπο κατηγοροποιημένης, αφηγηματικής, ρητορικής σκέψης - σαν όλους τους άλλους τρόπους που ενυπάρχουν στη διαλεκτική της κουλτούρας. Η ζωή της κουλτούρας κυβερνάται από τη συνεχή ένταση δύο στάσεων - των *κανονιστικών* στάσεων (τα πράγματα είναι συνήθως έτσι και έτσι πρέπει να παραμείνουν) και των *πιθανών*, των *δυνητικών*, των *φανταστικών* στάσεων (προβολές τού πώς θα ήταν ο κόσμος κάτω από άλλες συνθήκες). Πρόκειται για ένα πρωτοποριακό έργο, που σε πολλούς προξένησε έκπληξη και χαρά.

Το τελευταίο έργο του Jerome Bruner, μέχρι να εκδώσει το επόμενο, ονομάζεται *Making Stories. Law, Literature, Life* (2002, *Δημιουργώντας Ιστορίες: Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή, 2004*). Εδώ ο τιμώμενος αναδεικνύει με σαφήνεια, συντομία και εμβρίθεια την κεντρική θέση της *αφήγησης* στη ζωή, στη λογοτεχνία και στη νομική περιοχή. Πρόκειται για ένα μεγάλης αξίας επιστημονικό έργο, με τίτλο ακριβή, δομή απλή, στόχους ρητούς και υπόρρητους, μέσα διεπιστημονικά και συγκλίνοντα και έναν λόγο μεστό νοήματος, συναρπαστικό, αυτοβιογραφικό, αυτο-κριτικό και ερμηνευτικό - ο Jerome Bruner σε μία από τις καλύτερες στιγμές του. Λόγος τολμηρός – χωρίς περιστροφές υποστηρίζει και δείχνει ότι ο αυτόπτης μάρτυρας, ακόμη και οι ζωηρές φωτογραφικές μνήμες, στο δικαστήριο, υπηρετούν πολλούς αφέντες εκτός από την αλήθεια. Λόγος μεστός – οι νομικές ιστορίες είναι αφηγηματικές στη δομή, αντιθετικές στο πνεύμα, εγγενώς ρητορικές στον στόχο και δικαιολογημένα υποκείμενες στην καχυποψία. Λόγος προκλητικός:

> «Με τον οφειλόμενο σεβασμό στον δικαστή…οι υποθέσεις εκδικάζονται, όχι μόνο με βάση τη νομική τους ουσία, αλλά και με βάση τη δεξιοτεχνία του συνηγόρου στην αφήγηση».

Στο έργο αυτό τονίζει την ξεχασμένη θέση του Αριστοτέλη για την *περιπέτεια,* τη χαμένη αθωότητα των ιστοριών και των αφηγήσεων, οι οποίες μορφοποιούν την καθημερινή μας εμπειρία, καθιστώντας παράξενο το σύνηθες, μέσω των σχημάτων της γλώσσας και των επινοήσεων που παράγουν νόημα στη *χώρα του πιθανού*. Τονίζει τον απελευθερωτικό ρόλο της λογοτεχνίας, συγκρίνει τις λογοτεχνικές με τις νομικές ιστορίες που λέγονται στα δικαστήρια, συζητά τη γεμάτη ένταση *διαλεκτική σχέση*

κανονικού και *πιθανού*, η οποία διαχέεται στη ζωή και στην αυτοβιογραφία - αυτό που ήμουν, αυτό που είμαι, αυτό *που θα μπορούσε* να ήμουν ή να γίνω. Τι χρειάζεται για να υπάρξει μία ιστορία; Ποιος ο ρόλος της αντίληψης, της μνήμης και της φαντασίας στη δημιουργία της; Μήπως εκτός από τη διυποκειμενικότητα, που μας διαφοροποίησε από τα άλλα πρωτεύοντα θηλαστικά, η δύναμη της κουλτούρας μάς ωθεί δυναμικά να δημιουργούμε και να επικοινωνούμε την εμπειρία μας με αφηγήσεις; Γιατί μας αρέσει τόσο πολύ να λέμε και να ακούμε ιστορίες για πλάνα, προσδοκίες και όνειρα που λοξοδρόμησαν; Είναι οι ιστορίες μόνο προϊόντα της γλώσσας ή μήπως είναι κρίσιμο συστατικό της κοινωνικής συνύπαρξης και του πολιτισμού; Γιατί αρέσει στα μικρά παιδιά να ακούνε, αλλά και να δημιουργούν ιστορίες στους μονολόγους και τους διαλόγους τους; Αρκεί η γλώσσα και πιο ειδικά η «γραμματική της πτώσης» για να ξεκινήσει μία ιστορία ή μήπως απαιτείται και κάτι άλλο, εξαιρετικά οικείο στην ανθρώπινη ζωή; Ο Jerome Bruner δείχνει τον τρόπο με τον οποίο η περιπλανώμενη στον χώρο του πιθανού λογοτεχνία εισβάλει στον χώρο του Νόμου και πώς αμφότερα συνιστούν όψεις του ίδιου νομίσματος, αφού μοιράζονται το μέσο της αφήγησης ιστοριών. Στο έργο αυτό αναλύει την «αφηγηματική δημιουργία του εαυτού» - ο εαυτός (και η αφήγηση για τον εαυτό) ως μία δράση ισορροπίας μεταξύ της αυτονομίας και της δέσμευσης προς τους άλλους. Τονίζει ότι το αφηγηματικό χάρισμα είναι ένας φυσικός τρόπος χρήσης της γλώσσας, ένας ακατανίκητος τρόπος κατανόησης του εαυτού στην αλληλεπίδρασή του με τους άλλους και ότι η στέρηση αυτής της ικανότητας (όπως στη νευρολογική διαταραχή της δυσαφηγησίας) οδηγεί στο χάσιμο της αίσθησης του εαυτού και του άλλου, διότι ο εαυτός είναι βαθύτατα *σχεσιακός*. Θεωρεί την αφήγηση ως μία «λαϊκή τέχνη», που εξημερώνει το απροσδόκητο, που καθιστά σύνηθες το αλλόκοτο – τρόποι μίας κουλτούρας για να διατηρήσει τη συνοχή της, να συμβιβάσει τις αντίπαλες απόψεις και αφηγήσεις, να διατηρήσει τη διαλεκτική της ικμάδα. Η κουλτούρα δεν είναι μόνο μία λύση για την κοινοτική ζωή, αλλά και μία απειλή και μία πρόκληση για τα μέλη της. Και όταν τα συστήματα ανταλλαγής (Levi-Strauss) και τα σοβαρά τελετουργικά παιχνίδια (Geertz) αποτύχουν, τότε επινοούμε νόμους, παραμύθια, ιστορίες, ακόμη και κουτσομπολιά για να αντιμετωπίσουμε το απρόβλεπτο. Το είδος μας, ισχυρίζεται ο Jerome Bruner, κάποια στιγμή στο απώτατο παρελθόν, *πέρασε από τη μίμηση στην αφήγηση*, και έτσι, στην αμφίδρομη σχέση τους, *η ζωή άρχισε να μιμείται την τέχνη και όχι μόνο το αντίθετο.* Τώρα θεωρεί ότι ήταν *λάθος* αυτό που παλαιότερα είχε υποστηρίξει, ότι οι αφηγήσεις της φαντασίας μπορούν να ελεγχθούν, να αποδειχτούν και να επαληθευτούν με τον επιστημονικό τρόπο. Ο

επιστημονικός και ο *αφηγηματικός* τρόπος σκέψης είναι δύο *μη* αμοιβαία μεταφράσιμοι νοητικοί κόσμοι, χρήσιμοι στην *ένωσή τους* - το αριστερό χέρι της διαίσθησης και το δεξί χέρι της λογικής. Από κοινού. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι πρόσφατα υπάρχει μία στροφή του Jerome Bruner στην αφήγηση. Δεν το νομίζω, αν σκεφτεί κανείς ότι το ενδιαφέρον του για τις μυθικές αφηγήσεις χρονολογείται από το 1962. Σταματώ στο σημείο αυτό, διότι το τελευταίο του βιβλίο ήδη μεταφράζεται από μέλη του εργαστηρίου μας και σύντομα θα εκδοθεί στη γλώσσα μας.

Κυρίες και κύριοι

σήμερα τιμούμε έναν πολύ δημιουργικό επιστήμονα, ο οποίος υποστηρίζει ότι φοβάται τα μεγάλα συστήματα σκέψης, πιστεύει στη δύναμη του πιθανού, που ενέχει την ελπίδα για έναν κόσμο με λιγότερα δεινά. Τιμούμε έναν πολύ απλό, χαμογελαστό, χωρίς έπαρση, άνθρωπο-πολίτη του κόσμου, με μία υψηλή αίσθηση κοινωνικής ευθύνης και χιούμορ, ένα πρόσωπο ανήσυχο για τα βάσανα των ανθρώπων - όλων των ανθρώπων. Τιμούμε έναν νου ανοικτό, με μία ασίγαστη και συνάμα απίστευτη δημιουργική παραγωγικότητα, ο οποίος στα 88 του χρόνια εξακολουθεί να διδάσκει, να γράφει, να ερευνά, να συμμετέχει σε επιστημονικές συναντήσεις και σε κοινωνικές διαμαρτυρίες. Σήμερα το Πανεπιστήμιο Κρήτης τιμά έναν σοφό, που δεν του αρκούν τα γεγονότα. Θέλει μία *άλλη* πραγματικότητα - πιο ανθρώπινη. Γι' αυτό *φεύγει*, όπως ο ποιητής του Αριστοτέλη, παρασέρνοντάς μας, *στη χώρα του πιθανού,* εκεί που διστάζουμε να πάμε για να μη χάσουμε τα κεκτημένα και τη βολή μας, εκεί που η ζωή - για όλους - θα μπορούσε να είναι πιο υποφερτή. Εκεί, κάθε εποχή, τολμούν και πάνε μόνο οι μεγάλοι ποιητές, οι κοινωνικοί επαναστάτες και οι δημιουργικοί επιστήμονες. Στη χώρα του πιθανού - που την τρέμουν οι βολεμένοι σύγχρονοι «ρεαλιστές» πολιτικοί, στη χώρα που χαλά τον ύπνο των κάθε λογής παλιών και σύγχρονων τυράννων και τυραννίσκων. Ο Jerome Bruner γράφει ότι αυτό συχνά κάνουν οι πρωτοπόροι. Αυτό που δεν γράφει είναι ότι αυτό ακριβώς κάνει ο ίδιος τώρα και πολλές δεκαετίες. Με τις νέες επιστημονικές του ιδέες και τις εξαιρετικά ευφυείς και καρποφόρες έρευνες του στην ψυχολογία και στον κόμβο των κοινωνικών επιστημών, ο Jerome Bruner εξακολουθεί να εκπλήττει τους μαθητές, τους συναδέλφους και τους αναγνώστες του - από όπου περνά ο Bruner, η έρευνα, η θεωρία και η σοβαρή παρέμβαση ανθίζουν.

Τελειώνω την εισήγησή μου με μία θέση από την *Ποιητική* του Αριστοτέλη, η οποία αρέσει στον τιμώμενο και την παραθέτει στο έργο του *Actual Minds, Possible Worlds* (1986).

> «Από όσα έχουμε πει έγινε επίσης φανερό ότι έργο του ποιητή δεν είναι να μιλάει για όσα συνέβησαν στο παρελθόν, αλλά γι' αυτά που θα ήταν αναμενόμενο να συμβούν, γι' αυτά δηλαδή που θα ήταν δυνατό να συμβούν σύμφωνα με ό,τι είναι λογικά πιθανό και σύμφωνα με ό,τι επιβάλλεται στον άνθρωπο κατανάγκην….Ακόμη λοιπόν και αν τύχει να έχει ως θέμα του κάποια ιστορικά συμβάντα, δεν είναι γιαυτό λιγότερο ποιητής. Ο λόγος είναι ότι τίποτε δεν εμποδίζει, κάποια από τα πράγματα που έχουν πράγματι συμβεί στο παρελθόν να ανήκουν στην κατηγορία των πραγμάτων που θα ήταν πιθανό [και δυνατό] να συμβούν – και από αυτή την άποψη αυτός είναι ο *ποιητής* τους» (Αριστοτέλης, *Ποιητική,* IX, 1451a-b, μτφ. Δ. Λυπουρλή, σελ. 125, 129. Αθήνα: Ζήτρος, 2008).

Το σχόλιο του Jerome Bruner στους αριστοτελικούς πιθανούς κόσμους είναι:

> «Ίσως γι' αυτό οι τύραννοι μισούν και φοβούνται τόσο τους ποιητές και τους μυθιστοριογράφους, και ναι, και τους ιστορικούς. Ακόμη πιο πολύ από αυτούς φοβούνται και μισούν τους επιστήμονες[4], οι οποίοι, αν και δημιουργούν πιθανούς κόσμους, δεν αφήνουν στους κόσμους αυτούς τόπο για τις πιθανές εναλλακτικές προσωπικές προοπτικές των τυράννων» (Bruner, 1986, σελ. 53-54).

Καθηγητά Jerome Bruner

στο έργο σας *Actual Minds, Possible Worlds* (1986) χαρακτηρίζετε τον Sigmund Freud, τον Jean Piaget και τον Lev Vygotsky ως τιτάνες της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας. Εμείς γνωρίζουμε καλά ποιος είναι ο τέταρτος από τους τιτάνες αυτούς.

Σας ευχαριστώ πολύ.

[4] Ετοιμάζοντας τον ιστότοπο του Εργαστηρίου μας, έστειλα στις 19 Μαρτίου 2009 ένα μήνυμα στον Καθηγητή J. Bruner και τον ρώτησα ποιους ακριβώς επιστήμονες εννοεί. Στις 20 Μαρτίου 2009 μου απάντησε: "...First of all, tyrants hate historians and human scientists because (unlike scientists) they reveal the motives and circumstances that brought the tyrants to power. The "impersonal" approach of science often overlooks the villainy and distrustfulness of those who gain power by foul means. Question: Can one deal with human passions, evil or good, from a purely objective, scientific point of view? I doubt it."